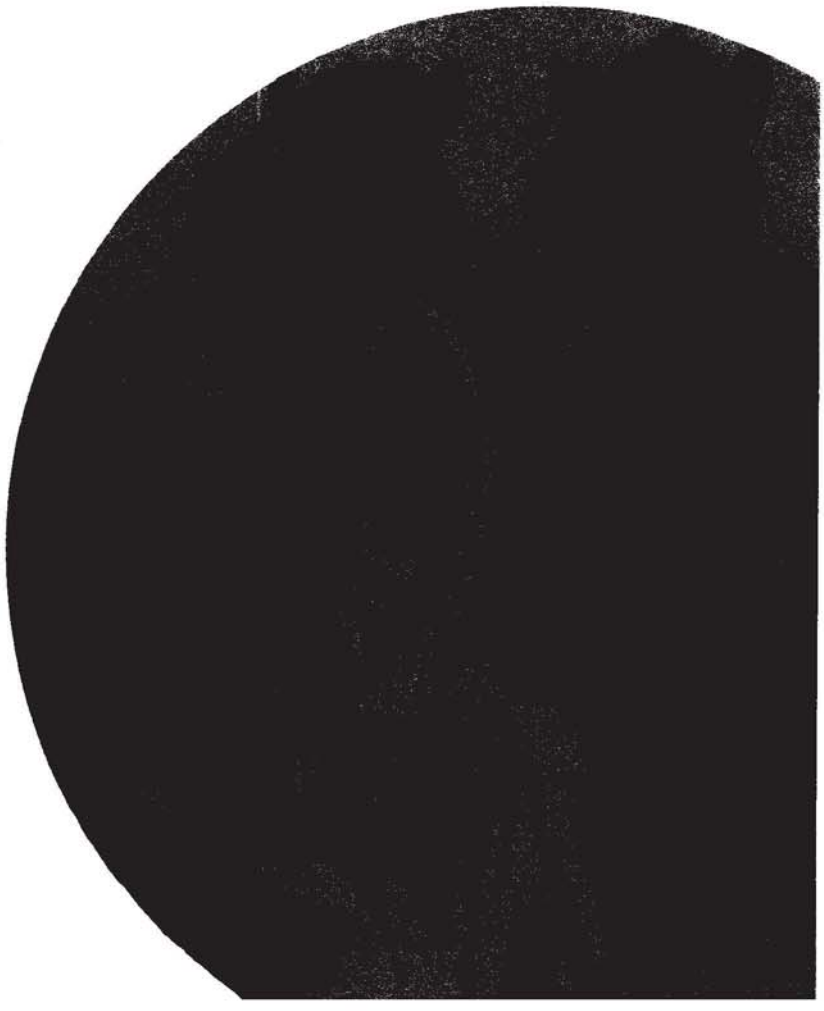
cahiliye şiirinin mevsûkıyeti ve nihad çetin

CELALETTİN DİVLEKCİ

Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bu yazı, *EskiYeni* dergisinin bir önceki sayısında (Sayı: 5, Bahar, 2007) yer alan, Özcan'a ait "Cahiliye Dönemi Arap Edebiyatında Şiir Sanatı" başlıklı yazıdaki bir iddia üzerine kaleme alınmıştır. Söz konusu yazının son paragrafında Cahiliye Dönemi şiirinin güvenilirliği hakkında Th. Nöldeke (d.1836/ö.1930), W. Ahlwardt (d.1828/ö.1909), W. Muir (d.1819/ö.1905) ve Margoliouth (d.1858/ö.1940)'un çalışmalarına atıfta bulunarak, adı geçen oryantalistlerin Cahiliye dönemine ait şiirlerin hemen hemen hepsinin İslamiyet'ten sonra yazıldığı iddialarına yer verdikten sonra, bu görüşü *fi'l-Edebi'l-Câhili*[1] adlı eserinde Tâha Hüseyin'in, Türklerden de Nihad Çetin'in savunduğunu ileri sürmüştür.[2] İtirazımız Nihad Çetin'in, herhangi bir açıklama ya da kayıt getirilmeksizin bu sınıfa dâhil edilmesine yöneliktir. Bu arada yazıda dikkat çeken bazı hususlara da işaret etmek istedik.

Bu maddî hataların en dikkat çekeni: Yazar oryantalistlerin isimlerine yer verirken, beraberinde "Th. Nöldeke (ö.1865), W. Ahlwardt (ö.1872), W. Muir (ö.1875)" şeklinde yazarların ölüm tarihlerine -akademik yazılarda adet olduğu üzere- yer vermiştir. Ne var ki verilen tarihler araştırmacıların vefat tarihi olmayıp Cahiliye dönemi şiirine dair eserlerinin basım/yayım tarihidir. Anlaşılan o ki araştırmacı, ismi geçen oryantalistlerin vefat tarihini araştırmak yerine muhtemelen Nihad Çetin'in *Eski Arap Şiiri* isimli eserinde, isimlerin yanında parantez içinde tarih görünce, bunların vefat tarihi olduğunu düşünmüştür. Halbuki Çetin bir önceki sayfanın dipnotunda, bu tarihlerin eserlerin yayım tarihi olduğunu belirtmiştir.[3]

Eserin Arap dünyasında Mısır Parlamentosunda tartışma konusu olacak kadar tepki oluşturmasının sebebi; yazarın iddiasını temellendirmek adına ileri sürdüğü argümanın, ilmî düzeyi yüksek okur tarafından, Kuran'daki bazı kıssaların siyasî ve dinî sebeplerden ötürü kurgulandığı; yedi kıraatin vahiy değil, insan ürünü olduğunu ileri sürdüğü ve tariz yollu Rasulullah'ın nesebine dil uzattığı şeklinde algılanmasıdır.

İkinci dikkat çeken husus ise bir dikkat zafiyeti olsa gerek; Tâha Hüseyin'in bu görüşünü *fi'l-Edebi'l-Câhili* adlı eserinde ileri sürmüş olduğunu söylemesidir. Doğrudur. Tâha Hüseyin bu görüşünü *fi'l-Edebi'l-Câhili*'de tekrar etmiştir ama ilk olarak *fi'ş-Şi'ri'l-Câhili* adlı eserinde, hatta ondan önce, öğrencilerine verdiği derslerde gündeme getirmiştir.

Tâha Hüseyin'in *fi'ş-Şi'ri'l-Câhili*[4] adlı eseri İslam dünyasında sayısız infiallere sebep olmuş hakkında müspet menfi çok sayıda eser ve makale kaleme alınmıştır. Hatta bu eseri yüzünden Tâha Hüseyin ülkesinde mahkemelik olmuş[5] ve eseri toplatılmıştır.[6] Yazar bunun üzerine geri adım atmış ve bir önceki kitabında değişiklikler yaparak göze batan rahatsız edici ifadeleri çıkartarak *fi'l-Edebi'l-Câhili* ismi altında yeniden yayımlamıştır. Kısaca yazarın Cahiliye şiirine dair iddiaları ilk olarak *fi'ş-Şi'ri'l-Câhili* adlı eserinde ortaya atılmıştır.

Eserin Arap dünyasında Mısır Parlamentosunda tartışma konusu olacak kadar tepki oluşturmasının sebebi; yazarın iddiasını temellendirmek adına ileri sürdüğü argümanın, ilmî düzeyi yüksek okur tarafından, Kuran'daki bazı kıssaların siyasî ve dinî sebeplerden ötürü kurgulandığı; yedi kıraatin vahiy değil, insan ürünü olduğunu ileri sürdüğü ve tariz yollu Rasulullah'ın nesebine dil uzattığı şeklinde algılanmasıdır. Bu malumata, Tâha Hüseyin'in Cahiliye şiirini reddinin, sadece bir kültürü yok saymaktan ibaret olmadığını, arka planında İslam toplumunu rahatsız eden, doğruluğu her zaman için tartışma konusu olmuş bir takım iddiaların olduğunu göstermek için yer verdik. Bu arada Merhum Nihad Çetin'i Tâha Hüseyin ile aynı çizgide göstermenin mahzuruna işaret etmek istedik.

Ne gariptir ki Merhum Çetin Tâha Hüseyin ile aynı görüşleri paylaşmak bir yana onu ve onun gibi düşünen oryantalistleri ilmî usullerle eleştirmiştir.[7]

Şimdi Çetin'in konuyla ilgili görüşlerini eserinden yapacağımız nakillerle ortaya koyalım. Bu arada Sayın Özcan'ın, Çetin'in eserinden vermiş olduğu (Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, s. 8-13.)[8] atfın konumuz olan Cahiliye şiirinin mevsûkıyetiyle alakalı bölüm olmadığını, dipnotta gösterilen yerin "Eski Arap Cemiyetinde Şiir" başlıklı bölüm olduğunu belirtelim.[9] Halbuki Çetin'in kitabında

ilgili bölüm "Eski Arap Şiirinin İntikali ve Mevsûkıyeti" (s.20- 57.) başlığı altında incelenmiştir.

Çetin Cahiliye şiiri hakkındaki şüphe ve iddiaların şu noktalarda toplandığını söyler:

1) Mevcut şiirlere dair isnatlara güvenilemez:

Çünkü aynı adı, nisbeyi veya lakabı taşıyan şairlerin eserleri birbirine karıştırılmış, kabile mücadeleleri, İslam'ın doğuşunu takip eden siyasî, dinî mücadeleler, kasten bazı şiirlerin asıl şairlerinden başkalarına isnad edilmesine, hatta bazı şahsiyetlerin adına eserler uydurulmasına sebep olmuştur. Bu arada böyle herhangi bir zorlayıcı sebep olmadan da bazı şairlerin eserlerinin birbirlerine karıştığı görülmektedir.[10] Çetin iki üç asır hafızalarda kalan ve sözlü yolla intikal eden şiirlerin bu tür bozulmalara maruz kalmasını tabii karşılar. Hatta bu tarz bozulmaların ve karışmaların, şiirin yazıya intikal etmesinden sonra da mukadder olduğunu söyler. Bir adım daha ötesine giderek, Hz. Âdem ve Amelika'ya şiir isnat edildiğinden ve bu isnatların temelsizliğinden bahseder.[11]

Müellif bütün bunları belirttikten sonra, tespit safhasındaki âlimler arasında bozanlar olduğu gibi, mevcut şiir ve rivayetleri kontrol edenler, onları akıl ve ilim süzgecinden geçirmek isteyenlerin de mevcut olduğunu zikreder. Bunlara örnek olarak da el-Mufaddal'i verir ve ilave eder: *"Eski Arap şiiri sadece Hammâd vb. tarafından değil, bu güvenilir âlimler yoluyla da rivayet ve tespit edilmiştir. Bu âlimler gördükleri ve sezdikleri zaman bazı tahrifler ve sahte isnatlar (nah_l) karşısında red ve şüpheleri belirtmişlerdi."*[12]

Görüldüğü gibi Çetin, Tâha Hüseyin gibi bir dönem edebiyatının sanki organize bir hareketmişcesine baştan sona, üstelik çağdaşları hissedemeyecek derecede ustaca uydurulduğu şeklinde nahif bir komplodan hareket etmek yerine, bir ilim adamı olgunluğu ve tutarlılığı içinde meseleye yaklaşmakta ve her türlü ihtimali, tarihî verileri dikkate alarak değerlendirmektedir. Müellifin nihaî kanaatini ise yapmış olduğumuz alıntı açıkça yansıtmaktadır.

2) Şiirlerin dil ve lehçe hususiyetlerini kaybetmiş olmaları:

Çetin, öncelikle bir Cahiliye şairinden kabilesinin lehçe hususiyetlerini ummanın doğru olmadığını, zira bu şairlerin lehçeler üstü müşterek bir dille şiir söylediklerini vurgular. Bununla birlikte bu genel çatıyı bozmayacak kimi lehçe unsurlarının olabileceğini ve bunların zaman içinde çeşitli sebeplerden dolayı kaybolabileceğini kabul etmek gerektiğini söyler.[13] Esasen bu açıklaması doğrudan Tâha Hüseyin'e verilmiş bir cevaptır.[14]

Çetin'in lehçeler meselesine yaklaşımı, elimizdeki şiirlerin lehçe farklılıklarını yansıtmamasının tabii bir süreç olduğu şeklindedir. Yani Çetin'e göre ortada bilinçli bir uydurma hareketi yoktur. Lehçe hususiyetlerinin günümüze intikal etmemesi, şiirlerin uydurma olduğuna yorulamaz.

Çetin'e göre ortada bilinçli bir uydurma hareketi yoktur. Lehçe hususiyetlerinin günümüze intikal etmemesi, şiirlerin uydurma olduğuna yorulamaz.

3) Şiirlerin biçim bakımından orijinal şekillerini koruyamamış olmaları:

Çetin bu iddianın da doğru olduğunu ve bu konudaki en büyük âmilin bizzat nazmın yapısı olduğunu söyler. Ona göre her beytin manaca olduğu gibi, gramatikal kuruluşu yönünden de bir bütün teşkil edişi, bunların bazılarının atlanabilmesine veya şiirin bütü-

nü içinde kolayca yer değiştirmelerine imkân vermiştir. Çetin bu tür bir durumun 2-3 asır önceki kaside ve gazellerde bile görülebileceğini, bu eserlerin muhtelif rivayetlerindeki beyit sayısı veya tertibine dair farkları daima sonradan hâsıl olmuş bir bozulma telakki etmenin doğru olmayacağını ifade eder.[15]

Hatta bir şiirin bizzat şairi tarafından zaman içinde değiştirilebileceğini, nitekim *Havliyyât* adı verilen eserlerin bu şekilde, bir sene içinde işlenen eserler olduğunu hatırlatır. Bu eserlerin, inşâ ve ikmallerinin muhtelif safhalarında yayılmış olabileceklerini dolayısıyla zikredilen farklılıkların bir kısmını da bu sebeplerle izah etmek gerektiğini belirtir.[16]

Yukarıda sıralamış olduğumuz hususlarda olduğu gibi Çetin bu hususta da toptancı bir uydurma faaliyetinin olduğuna kail değildir. Şiir rivayetlerinde görülen şekil farklılıklarının kendi içinde ve tarihsel süreç bakımından mantıklı ve makul izahları vardır.

4) Şiirlerin hayali şairlere isnadı iddiası:

Çetin asıl meselenin Tâha Hüseyin'in ortaya attığı; hayatına dair menkıbelerden, eserlerine kadar uydurma şairlerin icâdı iddiası olduğunu beyan eder. Örnek olarak İmru'l-Kays'ın hayatı hakkındaki rivayetlerin Abdurrahman b. Muhammed b. el-Eşas'ın hayatına bakılarak uydurulduğu iddiasını nakleder. Tâha Hüseyin'e ait bu iddiayı çok cüretli bulur ve devamla bu görüşlerin en az eski sanatkarlar ve onların eserlerine dair şüpheler kadar muallakta kalmış fikirler ve ihtimaller üzerine kurulu görüşler olduğunu ifade eder.[17]

Ona göre, Halefü'l-Ahmer ve Hammâd'ın rivayet ettikleri şiirlerde bazı tasarruflarda bulundukları, hatta bazı nazım ettikleri parçaları eski şairlere isnat ettikleri de kabul edilebilir. Ama ayrı üslûpta bir takım büyük şairler icat ederek bunların adına birbirinden farklı şaheserler nazım edilebilecekleri düşünülemez.[18]

Kısaca Nihad Çetin Cahiliye şiirinin intikalinde makul ölçüler içerisinde ve tabii seyrinde bir takım kayıpların, hatta bu arada kastî bir takım bozma ve uydurmaların da olabileceğini, ama bunun hiçbir zaman iddia edildiği ölçüde büyük olmadığını belirtir.[19]

Tekrar başlangıç noktamıza, Sayın Özcan'ın iddiasına dönersek Nihad Çetin'in, Cahiliye dönemine ait şiirlerin hemen hemen hepsinin İslamiyet'ten sonra yazıldığı görüşünde olduğunu söylemenin doğru ve ilmî olmadığını söyleyebiliriz.■

dipnotlar

1 Yazar kitabın ismini orijinal metinde *el-Edebu'l-Cahili* şeklinde zikretmektedir.

2 Bkz. Özcan, "Cahiliye Dönemi Arap Edebiyatında Şiir Sanatı", *EskiYeni*, S: 5, Bahar, Ankara, 2007, s. 111.

3 Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul,1973, s. 48.

4 Eser, yayım tarihi 1926 olmasına rağmen maalesef çok geç denilebilecek bir tarihte 2003 yılında Şaban Karataş tarafından *Cahiliye Şiiri Üzerine* ismi altında Türkçeye çevrilmiş ve Ankara Okulu tarafından basılmıştır. Burada bir çeviri dikkatsizliğine işaret etmek istiyoruz. Eserin ikinci bölümünde yer alan "Şiir Uydurma Sebepleri" konusunda; Tâha Hüseyin *intihal* kelimesini, *nahl* yani *uydurmak* anlamında kullanmıştır. Bu yaygın bir kullanım değildir. Yaygın anlamıyla intihal, kişinin bir başkasına ait sözü bilhassa şiir vs.'yi sahiplenmesi, kendisine aitmiş gibi göstermesi; nahl ise, sözün sahibine değil de bir başkasına isnad edilmesi, demektir. Nitekim bunun yaygın bir kullanım olmamasından olsa gerek, Taha Hüseyin bilahare *"fi'l-Edebi'l-Cahili"*deki bu kullanımını, (Bkz. *fi'ş-Şi'ri'l-Câhili*, s. 42, 44, 47, 64, 65, 66, 67, 69, 72, 76, vd.) *"fi'l-Edebi'l-Cahili"*de terk etmiştir. (Krş. fi'l-Edebi'l-Câhili, s. 113, 114, 116, 129, 132, 133, 125, 136, 137, 138, 145, 146, 147, 148, 154, 155, 160,

163, 165, 168, vd.) Yazarın intihal kelimesini nahl anlamında kullandığını metin içinde -bağlamın da yardımıyla- zaman zaman fark etmiş gözüken mütercim, ne dense bu durumu konu başlıklarında dikkate almamış, yazarın *uydurmak* anlamında kullandığı intihal kelimesini Türkçeye aynen *intihal* diye çevirmiştir. Bu ise çeviriye, başlığı ile içeriği çelişkili bir metin görünümü vermiştir. Konu başlığından 'intihal'den bahsedileceğini zanneden okur, içerikte bir başka olayla karşılaşmaktadır. Kanaatimizce bu durum çevirinin eksi hanesine kaydedilecek bir kusurdur. Mütercimin dipnotlarda bir dizi gereksiz uygulamaya gitmesi de oldukça yadırgatıcıdır. Mesela eserden istifadeyi kolaylaştırmak adına, müellifin ihmal ettiği(!) kaynakları vermeye çalışması, (burada kast edilen metne açıklık getirecek türden açıklama ve izahlar değildir) bu kabildendir. Bunu yaparken de kimi zaman Türkçe ve Türkçeye çevrilmiş kaynakları vermesi eserin okur tarafından orijinal havasının teneffüs edilmesine engel olan, okuru eserden uzaklaştıran uygulamalardır. Aynı şekilde bir edebiyat tarihi ve eleştirisi olan eserde, hiç gereği yokken sırf yazar o konuya temas etti diye "müellefeyi kulûbe" zekât verilip verilemeyeceği tartışmasına dipnotta temas etmesi kanaatimizce esere gölge etmektir. Halbuki bir mütercimin görevi, öncelikli olarak okura eserin orijinalitesindeki havayı teneffüs ettirebilmek olmalıdır. Okurda, eserin ortağı ya da muhalifi olduğu duygusunu uyandıracak her türlü tavır ve uygulamadan kaçınmalıdır. Bu arada Arapça kaynakları verirken hangisinin müellifin referansı, hangisinin kendi ilavesi olduğunu belirtmemesi, müellifin referanslarını teyit etmek isteyen okurun işini güçleştirmekten başka bir işe yaramamıştır.

5 30/Mayıs/1926'da Ezher'in Yüksek kısmında talebe olan Halîl Haseneyn'in Başsavcılığa verdiği dilekçede Tâha *Hüseyin*'i mukaddesata hücum etmek, Kur'an'a yalan ve hurafe isnat etmekle suçlamıştır. Yine Ezher Şeyhi, 5/Haziran/1926 tarihinde Başsavcılığa bir mektup göndererek Ezher Üniversitesi Öğretim Üyeleri tarafından hazırlan bir raporu bu mektuba iliştirmiştir. Raporda, yazarın kitapta açıkça Kuran'ı yalanladığı, peygambere ve şerefli nesebine dil uzattığı vs. ileri sürülerek yazar hakkında kanuni işlem başlatılması istenmiştir. Geniş bilgi için bkz. Çetiner, Bedreddin, *Tâha Hüseyin; Hayatı, Eserleri ve XX. yy. Arap Edebiyatındaki Yeri* (Öğretim Üyeliği Tezi), İstanbul, 1981, s. 157.

6 Kitabın neşredilmesinin ardından Ezher şeyhleri Üniversite rektörüne müracaatla kitabın toplatılmasını, müellifin de mahkemeye verilmesini talep etmiştir. Sonuç olarak Üniversite yönetimi 27/Mayıs/1926'da Tâha Hüseyin'den kitabın kalan kısımlarını Üniversiteye teslim etmesini istemiş, ayrıca Hilal Matbaasında kalan 34 nüshayı da satın almıştır. Bkz. Çetiner, Bedreddin, *Tâha Hüseyin*, s. 145.

7 Bkz. Ceviz, Nurettin, *Arap Şiirinin Kökeni, (Mütercimin önsözü)*, Aktif Yayınevi, Ankara, 2004, s. 4; Karataş, Şaban, *Cahiliye Şiiri Üzerine* (Mütercimin önsözü), Ankara Okulu, Ankara, 2003, s. 13. (23'üncü dipnot)

8 Yazarın kullanmış olduğu Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973 tarihli nüshayı kullandığımızı belirtelim.

9 Yazarın sadece buradaki atfı değil, 6'ıncı dipnotta yapmış olduğu atıf da alıntı yaptığı yeri göstermemektedir.

10 Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, s. 50.

11 Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, s. 51.

12 Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, s. 53.

13 Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, s. 54.

14 Tâha Hüseyin'in lehçeler konusundaki görüşü için bkz. Tâha Hüseyin, *fi'ş-Şi'ri'l-Câhili*, Kahire, 1926, s. 31-41.

15 Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, s. 55.

16 Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, s. 56.

17 Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, s. 56.

18 Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, s. 57.

19 Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, s. 57.